

Vybrané teoreticko-metodologické aspekty hodnotenia regionálneho rozvoja vidieckeho mikroregiónu

Matúš ŽOLNA

Abstract: *The rural area, how the alternative to the urbanized area, requires the individual approaches and methods of the evaluation of the regional development. The problem of effective regional development is for correct evaluation of potential micro-region and for different approach applied instrument of development. The aim by author is refer for contrast in the regional development in the macro-regional and micro-regional measure and to identify effective instruments of development. He oriented particularly on the rural micro-region, where is missing the dominating growth centre – city. Author of the article selected one method, which is evaluating the developed potential of the rural micro-region.*

Keywords: *developed potential, micro-region, rural area, regional development*

Úvod

Vidiecky mikroregión združuje vidiecke obce za účelom riešenia spoločných problémov a hľadania spoločných ciest v rozvoji príslušného územia. Vo veľkej miere pri územnoplánovacích rozhodnutiach a tvorbe samotných plánov rozvoja absentovala úloha geografa, hlavnú pozíciu v tomto procese si vydobyli urbanisti. Na rokovania s obcami a mikroregionálnymi združeniami sa okrem urbanistov pozývali aj zástupcovia podnikateľskej sféry, predstavitelia verejnej správy a mimovládne organizácie. Holistický pohľad geografa chýbal. Podľa Oremusovej (2009) má pritom aplikácia geografického prístupu objektívny charakter, pretože berie do úvahy komplexným a zároveň selektívnym spôsobom tie javy a vzťahy vo vnútri i mimo regiónu, ktoré sú rozhodujúce.

Keďže úloha geografa je aj vzhľadom na smieľujúcu funkciu rôznych názorov účastníkov regionálneho rozvoja nezanedbateľná, považujeme preto geografiu za spoločensky relevantnú.

Niektoré teoretické úvahy o regionálnom rozvoji vidieckeho mikroregiónu

Vzhľadom na štúdium viacerých prác analyzujúcich vidiek možno konštatovať, že v podstate neexistuje presná definícia a názory na vymedzenie tohto pojmu sa u autorov vo veľkej miere často rozchádzajú. Je to dané rôznymi paradigmami v danej etape výskumu, rôznymi školami, prípadne aj vedným zameraním autorov (ekonómovia, sociológovia, urbanisti a architekti). Z tohto pohľadu sú významné práce geografov.

Vymedzeniu pojmu vidiek resp. vidiecky priestor sa venoval z domácej literatúry medzi prvými Verešík (1974), neskôr Votrubec (1980) či Baran a Bašovský (1998), zo zahraničnej okrem iných napríklad Pacione (1984) a Holt-Jensen (2000). Celkový prehľad problematiky vymedzenia vidieckeho priestoru zhrnul vo svojej práci Spišiak (2005). Výskum vidieka a jeho pojmu, aj na základe vyššie uvedených prác prešiel z poľnohospodársky orientovaného až po chápanie vidieckeho priestoru ako doplnku k mestu (mestskému regiónu) aj pre existujúce väzby medzi nimi. Je opodstatnené si myslieť, že aj vplyvom viacerých výskumov dôjde k ustáleniu pojmu vidiecky priestor.

„Zaužívanou formuláciou pri definícii vidieka býva formulácia – územie s extenzívnym využívaním zeme s nízkou hustotou osídlenia (countryside, ländlicher raum, espace rural, selskaja mestnosť)“ (Zubriczký, 2003).

Taktiež definícia regionálneho rozvoja je legislatívne zakotvená. V zmysle zákona č. 503/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov (Zákon o podpore regionálneho rozvoja) sa definuje regionálny rozvoj ako trvalý rast hospodárskeho a sociálneho potenciálu regiónu, čím sa zvyšuje jeho výkonnosť, konkurencieschopnosť a životná úroveň jeho obyvateľov. I keď geografi túto definíciu v značnej miere upravujú, treba zdôrazniť, že pre potreby rozvoja vidieckeho mikroregiónu už aj táto definícia zachytáva základné ciele. Výkonnosť, konkurencieschopnosť a životná úroveň obyvateľov patria medzi základné ciele rozvoja vidieckeho mikroregiónu.

Ten istý regionálny rozvoj však môžeme aplikovať v rôznych mierkach, pričom efektívnosť regionálneho rozvoja sa môže podstatne meniť. Ak berieme do úvahy priestorovú dimenziu mierky, tak regionálny rozvoj v makroregionálnej mierke (veľkosť územných jednotiek prevažne na úrovni NUTS I., II., III. regiónov) zachytáva len hlavné nástroje na rozvoj a nevšima si špecifické potreby z priestorovo menšieho regiónu. Regionálny rozvoj v mikroregionálnej mierke efektívnejšie využíva endogénne zdroje a potenciál územia. Ak sa stimuluje aspoň jeden z nástrojov regionálneho rozvoja vo vidieckom mikroregióne, tak multiplikačný (akceleračný) efekt vyvolá tlak na použitie ďalšieho nástroja.

V makroregionálnej mierke sa hlavnými nástrojmi rozvoja stávajú budovanie nosnej dopravnej infraštruktúry, rozvoj vedy a výskumu a prílev priamych zahraničných investícií. V mikroregionálnej mierke sa za efektívne nástroje regionálneho rozvoja vyprofilovali využívanie miestnych prírodných zdrojov, interkomunálna spolupráca, inovácie do občianskej vybavenosti obcí a rozvoj ľudských zdrojov.

Je vhodné pre potreby efektívneho regionálneho rozvoja rozdeliť mikroregióny na vidiecke (rurálne) a mestské (urbanizované) mikroregióny. Aj keď pojem mestské (urbanizované) mikroregióny nie je v geografickej terminológii bežne zaužívaný, je potrebné rozlišovať prístup pri používaní efektívnych nástrojov regionálneho rozvoja. Dôvodom je diferencovaná štruktúra a väzby vo vnútri mikroregiónu. Vo vidieckom (rurálnom) mikroregióne prevažne absentuje úloha dominantného centra rozvoja, žiaduci je preto zvýšený záujem o fungovanie interkomunálnej spolupráce. V mestskom (urbanizovanom) mikroregióne je rozvojovým centrom spravidla početom obyvateľov najväčšie mesto. V takomto mikroregióne sa už intenzívnejšie prejavujú nodálne väzby medzi jadrom a jeho zázemím.

Vybraný metodický postup pri hodnotení regionálneho rozvoja vidieckeho mikroregiónu

Pri hodnotení regionálneho rozvoja vidieckeho mikroregiónu existuje mnoho metodických postupov. Za vhodný možno považovať aj nasledovný metodický postup.

Výber vhodných komponentov je inšpirovaný prácou Zubriczkého (2002). Celkový rozvojový potenciál vidieckeho mikroregiónu vznikne na základe zhodnotenia 14 parciálnych komponentov (hodnoty reprezentujú koeficienty č.1 až č. 14). Metodický postup prezentovaný v práci Zubriczkého (2002) sa mierne modifikuje. Zmeny, ktoré sa zámerne vykonajú v tomto metodickom postupe, sú výsledkom žiaduceho vlastného prínosu pre rozvoj metodiky a výskumu tejto problematiky.

Pri hodnotení rozvojového potenciálu vidieckeho mikroregiónu sa odporúča výber nasledovných 14 parciálnych komponentov: primárna poloha (priemerná nadmorská výška obcí), sekundárna poloha (priemerná cestná vzdialenosť zo stredu obce k najbližšej železničnej zastávke) a terciárna poloha vidieckych obcí (priemerná cestná vzdialenosť od stredu obce k nodálnemu centru mikroregiónu), vek a obývanosť domov, kategória bytu, technická infraštruktúra, vybavenosť domácností, stavebný materiál domov (zastúpenie domov z nepálených tehál na celkovom počte trvale obývaných domov v obciach), veľkosť populácie, veková štruktúra (podiel obyvateľov v produktívnom veku z celkového počtu obyvateľov obcí), vzdelanostná štruktúra (podiel obyvateľov vysokoškolsky vzdelaných z celkového počtu obyvateľov obce), počet pracujúcich v miestne bydliska (podiel pracujúcich v mieste bydliska z celkového počtu obyvateľov obce) a počet prisťahovaných do vidieckej obce (podiel obyvateľov nenarodených v mieste bydliska z celkového počtu obyvateľov obce). Všetky absolútne hodnoty ukazovateľov vidieckych obcí sa transformujú do relatívnej podoby nasledovne. Vzhľadom na povahu ukazovateľov rozvoja vidieckych obcí sa najlepšej (spravidla najvyššej, niekedy aj najnižšej) absolútnej hodnote ukazovateľa priradí relatívna hodnota 100 a najhoršej (podobne najnižšej, niekedy aj najvyššej) absolútnej hodnote ukazovateľa priradí relatívna hodnota 0. To, či sa v danom ukazovateli rozvoja považuje najvyššia absolútna hodnota aj za najlepšiu (obdobne najnižšia hodnota pre najhoršiu) alebo opačne, vychádza z charakteristiky meraného ukazovateľa (bližšie v práci Zubriczký, 2002). Všetky ostatné relatívne hodnoty získané z absolútnych sú logicky v intervale 0 až 100. Zaručuje to kompatibilitu použitých dát a zároveň umožňuje získať rovnakú váhu ukazovateľa pre výpočet príslušného koeficientu.

Pre výpočet relatívnej hodnoty ukazovateľa pre každú obec, kde najvyššia absolútna hodnota ukazovateľa znamenala aj najlepšiu sa použije vzorec A.

$$R_x = \frac{(h_x - h_{\min}) \times 100}{(h_{\max} - h_{\min})} \quad (\text{Vzorec A})$$

Pre výpočet relatívnej hodnoty ukazovateľa pre každú obec, kde najvyššia absolútna hodnota ukazovateľa znamenala aj najhoršiu sa použije vzorec B.

$$R_x = 100 - \frac{(h_x - h_{\min}) \times 100}{(h_{\max} - h_{\min})} \quad (\text{Vzorec B})$$

, kde pre oba vzorce A aj B platí:

R_x - relatívna hodnota ukazovateľa x-tej obce

h_x - absolútna hodnota ukazovateľa x-tej obce

$h_{\max}$ - absolútna maximálna hodnota ukazovateľa obce

$h_{\min}$ - absolútna minimálna hodnota ukazovateľa obce

Relatívne hodnoty ukazovateľa sa vypočítajú pre každú obec. Pre výpočet príslušného koeficientu č. 1 až č. 14 každej obce sa použije priemerná hodnota relatívnych hodnôt ukazovateľa. Vybrané koeficienty sa následne opäť spriemerujú, z čoho vyjde hodnota príslušného parciálneho potenciálu, čiže lokálneho potenciálu, potenciálu kvality bývania, demografického potenciálu a potenciálu ekonomickej bázy pre každú obec. Výsledný rozvojový potenciál obcí je výsledkom priemeru parciálnych potenciálov.

Záver

Pre potreby decíznej sféry je žiaduci rozvoj teoreticko-metodologickej bázy pri výskume efektívneho regionálneho rozvoja vidieka. Cieľom tohto regionálneho rozvoja je zvýšenie kvality života vo vidieckom priestore. Vybudovanie teoreticko-metodologickej bázy je predovšetkým úlohou geografie a mala by poslúžiť ako poznatkovovo-vedomostné východisko pre ďalšie rozvíjanie bádania v tejto oblasti. Potrebné je taktiež vytvoriť tlak na kvalitu a efektívnosť poskytovania služieb a vynaložených finančných prostriedkov.

Výsledkom úvahy prvej časti príspevku je, že regionálny rozvoj v makroregionálnej a mikroregionálnej mierke je odlišný. No v prípade vidieckeho mikroregiónu musí byť rozvoj v súlade aj s rozvojovými dokumentmi vyššieho stupňa priestorovej pôsobnosti. Zabezpečí sa tým efektívnosť a dosiahne synergický efekt vykonávaných aktivít vo vidieckom mikroregióne. Pri mikroregionálnej a makroregionálnej mierke sa identifikovali hlavné nástroje efektívneho rozvoja.

Literatúra

- BARAN, V., BAŠOVSKÝ, O., 1998: Geografia sídiel. Univerzita Mateja Bela, Fakulta prírodných vied, Banská Bystrica, 169 s. ISBN 80-8055-182-0.
- HOLT-JENSEN, A., 2000: Geography - history and concepts: a student's guides (3rd ed.). Sage Publications, London, 228 s. ISBN 0-7619-6180-1.
- OREMUSOVÁ, D., 2009: Geografické aspekty regionálneho rozvoja mikroregiónu Termál. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Nitra, 146 s. ISBN 978-80-8094-559-6.
- PACIONE, M., 1984: Rural geography. Harper & Row London, 384 s. ISBN 0-06318-290-4.
- SPIŠIAK, P. a kol., 2005: Agrorurálne štruktúry Slovenska po roku 1989. Bratislava, Geografika, 183 s. ISBN 80-969338-4-1.
- VEREŠÍK, J., 1974: Geografia sídel, In: Plesník, P. et al.: Slovensko – Ľud, 1.časť, Obzor, Bratislava, 458-644.

- VOTRUBEC, C., 1980: Lidská sídla, jejich typy a rozměstění ve světě. Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 393 s. ISBN 509-21-857.
- ZUBRICZKÝ, G., 2002: Analýza rurálneho priestoru Slovenska z hľadiska rozvojových perspektív jeho osídlenia. Regionálnogeografické štúdie 1. Mapa Slovakia, Bratislava, 67-120.
- ZUBRICZKÝ, G., 2003: Rurálna Geografia (skriptá), 1.vyd., MAPA Slovakia, Škoda, s.r.o. Bratislava.

The Selected Theoretical-methodological Aspects for the Evaluation of Regional Development in Rural Micro-region

Matúš ŽOLNA

Summary: Planning sphere requests development of theoretical and methodological levels by the research of effective regional development in rural area. The aim of regional development is to raise the quality of life in the rural area. The construction of theoretical and methodological basis is a special role of geography and it serves as starting point for creative research in this agenda. It is also necessary to create the pressure on the quality and effectiveness of delivering services and allocated financial resources.

The result reflections of the first part in the article are that regional development in macro-regional and micro-regional measure is different. In rural micro-region development must be conformable with developing documents of high territorial levels, it takes effects and brings synergistic effect with activities in the rural micro-region. In the macro-regional and micro-regional levels the effective instruments of development was identified.

The second part of the article brings a method for the evaluation of regional development in the rural micro-region.

Adresa autora:

Mgr. Matúš Žolna

Katedra geografie a regionálneho rozvoja

Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita

Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov

matuszolna@unipo.sk